

Nd.

## 232. Frumvarp til laga

[105. mál]

um breyting á lögum nr. 116 frá 30. des. 1943, um ættaróðal og erfðaábúð.

### Frá landbúnaðarnefnd.

#### 1. gr.

d-liður 1. gr. laganna orðist svo:

Að á jörðinni hvíli ekki aðrar veðskuldir en þær, sem kunna að hafa verið teknar í veðdeild Búnaðarbanka Íslands, byggingarsjóði, ræktunarsjóði og raforkusjóði vegna þeirra framkvæmda á jörðinni, sem þessar stofnanir lána til, eða lánsstofnunum, sem koma kunna í þeirra stað.

#### 2. gr.

3. gr. laganna orðist svo:

Nú óskar jarðeigandi að gera jörð sína að ættaróðali, og skal hann þá afhenda sýslumanni yfirlýsingu þar að lútandi ásamt lýsingu af jörð og jarðarhúsum og skilríki fyrir því, að fullnægt sé ákvæðum 1. gr.

Þegar sýslumaður hefur sannfært sig um, að fullnægt sé ákvæðum laganna um stofnun ættaróðals, skal hann færa jörðina á skrá um ættaróðul í sérstaka bók, er fylgi embættinu. Enn fremur skal hann senda Búnaðarfélagi Íslands um hver áramót skýrslu um þær jarðir, sem gerðar hafa verið að ættaróðali á árinu í umdæmi hans, ásamt staðfestu samriti af óðalsréttarsamningi.

Búnaðarfélag Íslands skal láta gera fyrirmynd, í samráði við landbúnaðarráðuneytið, að óðalsréttarsamningi, þar sem fram sé tekið, auk þess sem áður er tilgreint, þáverandi fasteignamat jarðarinnar, jarðarverð sér og húsaverð sér, svo og tölur, er sýni stærð ræktaðs lands og ræktanlegs, meðaltal af afrakstri jarðarinnar síðustu 3 árin, hlunnindi og aðra aðstöðu til búrekstrar. Enn fremur skrá yfir fylgifé, skjól, minjagripi og annað það, er óðalinu kann að fylgja. Gerninginn skal þinglesa á næsta manntalsþingi.

Verði misbrestur á, að stjórn Búnaðarfélags Íslands berist þau gögn, er að framan greinir, skal stjórn félagsins krefjast, að úr því verði bætt.

#### 3. gr.

Niðurlag 10. gr. laganna, orðin „og færast ekki sem fylgifé þess“ o. s. frv. til enda greinarinnar falli burt.

#### 4. gr.

Á eftir 2. málslíð 11. gr. laganna komi:

Við skipti má eigi skerða ræktað land óðalsjarðar, nema um sé að ræða túnauka, fráskilinn heimatúni. Komi hlunnindi til skipta, skal óðalsjörðin ávallt halda að minnsta kosti  $\frac{3}{5}$  hlutum þeirra. Um reka fer þó eftir fjörumáli, sem hverjum jarðarhluta tilheyrir, ef hann kemur til skipta.

#### 5. gr.

12. gr. laganna orðist svo:

Heimilt er óðalsbónda að taka lán með veði í óðalinu til húsabóta eða annarra varanlegra umbóta á jörðinni í veðdeild Búnaðarbanka Íslands, byggingarsjóði Búnaðarbanka Íslands, Ræktunarsjóði Íslands og raforkusjóði samkvæmt þeim reglum, er um slík lán gilda á hverjum tíma.

Fylgja skulu beiðninni um lán teikningar af hinni fyrirhuguðu byggingu, samþykktar af Teiknistofu landbúnaðarins, og byggingarvottorð um framkvæmd verks-

ins frá byggingarfulltrúa viðkomandi héraðs. Ef um aðrar framkvæmdir er að ræða, þá skal fylgja lánbeiðninni úttekt og mót samkvæmt þeim reglum, er um þessi lán gilda á hverjum tíma.

6. gr.

8. málsgrein 14. gr. laganna orðist svo:

Verði ágreiningur um afhendingu ættaróðals, sem úttektarmenn geta ekki jafnað, getur hvor aðili um sig krafizt yfirmats, og fer um það samkvæmt 53. gr. ábúðarlaganna.

7. gr.

b-liður 19. gr. laganna orðist svo:

Til barna þess hjónanna, sem óðalsréttinn stofnaði eða erfði, og ganga skilgetin börn fyrir óskilgetnum. Á sama hátt fá kjörbörn óðalsrétt, hafi óðalsréttarhafi veitt þeim þann rétt með sérstakri yfirlýsingu þar að lútandi.

8. gr.

20. gr. laganna orðist svo:

Foreldrar koma sér saman um, hvert af börnum eða fjarskyldari erfingjum, að börnunum frágengnum, skuli erfa óðalið. Þessi ráðstöfun skal tilkynnt sýslumanni, ekki síðar en þegar óðalsbóndi er fullra 60 ára, og skal sýslumaður hlutast til um, að þessi ákvörðun sé gerð í viðurvist hans.

Verði hjón eigi ásátt um, hvert af börnunum skuli hljóta réttinn, skal það hjónanna, er erfði óðalið, ráða viðtakanda.

Sé engin ákvörðun tekin, skal skiptafundur ákveða viðtakanda eða viðtakendur, ef heimilt er að skipta jörðinni, sbr. 11. gr., og sitji það barn eða þau börn fyrir, sem hafa að staðaldri unnið með foreldrum sínum á jörðinni og eru líklegust til að stunda þar áframhaldandi búskap. Náist eigi samkomulag, sker skiptaráðandi úr. Sama regla gildir um ættarjarðir.

9. gr.

26. gr. laganna orðist svo:

Ættarjarðir heita í lögum þessum þær jarðir, sem ekki eru óðalsjarðir, en hafa annað tveggja:

a. Verið samfellt í ábúð eða eign sömu ættar í samtals 75 ár eða lengur og eru enn í eign hennar, þegar lög þessi óðlast gildi. Þetta ákvæði tekur einnig jafnóðum til jarða, er fullnægja slíkum skilyrðum um eign eða ábúð sömu ættar. Ábúð eða eignarumráð ekkils eða ekkju ættmanna þeirra, er setið hafa jörðina, telst með ábúðar- eða eignartíma ættarinnar.

b. Verið ráðstafað til erfingja ættmenna eða annarra með sérstökum gerningi samkvæmt 30. gr.

10. gr.

27. gr. laganna orðist svo:

Jörð, sem um ræðir í 26. gr. a-lið, má ekki selja úr ættinni fyrr en að ættmönnum frágengnum, þ. e. niðjum þeirra af ættinni, er höfðu umráð jarðarinnar síðustu 75 árin af því tímabili, er um ræðir í 26. gr.

Nú hefur ættarjörð við skipti dánarbús eða á annan hátt skipzt í tvo eða fleiri hluta, sem eru minni en svo, að þeir fullnægi þeim kröfum, er nýbýlastjórn gerir um stofnun nýbýla, eða eigandi hefur ekki aðstöðu til að nytja sjálfur þennan jarðarhluta, þótt nægjanlega stór sé, og er honum þá skylt að leigja sinn hluta jarðarinnar þeim eiganda hennar og ábúanda, ef fleiri eru, sem hann kys helzt, og fer þá um leigumála samkvæmt 35. gr.

Ákvæðin um ófullnægjandi landstærð koma þó ekki til framkvæmda, ef eigandi hluta úr ættarjörð, sem ekki telst nægilegur til stofnunar sjálfstæðs býlis, getur

fengið keypt til viðbótar samliggjandi land frá annarri jörð, þannig að hvort tveggja til samans, ættarhlutinn og viðbótin, fullnægi þeim skilyrðum, sem nýbýlastjórn setur um stofnun nýbýla, enda hafi hann hafizt handa um stofnun nýbýlis innan 5 ára, frá því að hann fékk viðbótarlandið.

#### 11. gr.

29. gr. laganna orðist svo:

Söluverð ættarjarðar, er fellur undir a-lið 26. gr., til ættmenna skal ekki fara yfir fasteignamatsverð á hverjum tíma, að viðbættu matverði á þeim umbótum, sem gerðar hafa verið á jörðinni, frá því að aðalfasteignamat fór fram. Seljandi getur enn fremur krafizt hækkunar á söluverði fasteignar, ef tekjur af veiðiréttindum, jarðhita eða öðrum hlunnindum svo og tekjur af malarnámi, er jörðinni fylgja, hafa hækkað að mun, frá því að síðasta fasteignamat fór fram.

Mat á umbótum og auknum hlunnindatekjum skal framkvæmt af úttektar-mönnum. En krafizt getur jarðareigandi þess, að kaupandi greiði honum jarðar-verðið að fullu við undirskrift kaupsamnings, að frádregnum áhvílandi veðskuldum.

Nú er ættarjörð leigð til ábúðar, og hafa þá ættmenn forgangsrétt að ábúðinni eftir sömu reglu og þegar um kaup er að ræða samkvæmt 28. gr. Fer þá um leigumála eftir ákvæðum 35. gr.

#### 12. gr.

33. gr. laganna orðist svo:

Sýslumenn skulu halda skrá yfir allar ættarjarðir innan síns lögsagnarumdæmis og færa þær í sérstaka bók samkvæmt því, sem fyrir er mælt í lögum þessum, séu þær ekki óðalsjarðir. Hreppstjórar skulu, hver í sinum hreppi, með aðstoð fróðustu manna og beztu heimilda, sem föng eru á, gera skrá yfir þær jarðir í hreppnum, sem falla undir a- og b-liði 26. gr., ásamt greinargerð fyrir ábúð eða eignarhaldi hlutaðeigandi ættar á hverri jörð um sig síðastliðin 75 ár.

Þegar hreppstjóri skrásetur ættarjörð, skal hann jafnframt gera lýsingu af jörðinni, svo sem fyrir er mælt í 3. gr. um skrásetningu óðalsjarða, sbr. 3. málsg. hennar, eftir því sem við á. Skal það gert í samráði við jarðareiganda eða ábúanda. Leita skal staðfestingar jarðareiganda á, að skýrsla hreppstjóra sé rétt. Skrásetningu þessa og annað, er henni tilheyrir, skal hreppstjóri færa í úttektar- og virðingarbók hreppsins.

Skrásetning ættarjarðar ásamt greinargerð og jarðarlýsingu skal gera í tvíriti og færa á þar til gerð eyðublöð, sem Búnaðarfélag Íslands lætur gera í samráði við landbúnaðarráðuneytið. Skal annað eintakið varðveitt á skrifstofu sýslunnar. Hitt eintakið skal sýslumaður senda Búnaðarfélagi Íslands, eftir að hann hefur fullvissað sig um, að ekkert sé við það að athuga.

Nú verður ágreiningur um, hvort jörð sé ættarjörð. Skal sýslumaður þá rannsaka málavexti og fella því næst úrskurð í málinu. Geta skal þess í afsals- og veðmálabókum hlutaðeigandi sýslu eða kaupstaðar, að jörð sé ættarjörð, og sömuleiðis breytinga, er á því kunna að verða.

Hreppstjórar skulu endurskoða árlega skrána yfir ættarjarðir í hreppnum og fella niður eða bæta við jörðum, eftir því sem tilefni er til. Tilkynna skal sýslumanni allar slíkar breytingar.

#### 13. gr.

Aftan við 1. málsg. 34. gr. laganna komi:

Heimilt er þó að byggja slíkar jarðir í lífstíðarábúð, ef viðtakandi óskar sérstaklega eftir því.

#### 14. gr.

35. gr. laganna orðist svo:

Afgjald af jörðum þeim, sem um ræðir í 34. gr., skal vera 3% af fasteignamatsverði landsins og jarðarhúsa. Með verði jarðarhúsa telst það álag, er kann að

fylgja jörð, þegar erfðaábúð hefst, og kúgildi með verðlagsskrárverði. Við ákvörðun jarðarafgjalds skal jafnframt miða við þá tölu búfjár eða það magn afurða, er þarf til að greiða eftirgjaldið, er leigusamningurinn er gerður, og miðað við verðlag þess árs. Eftirgjaldið greiðist í peningum eftir verðlagsskrárverði eða gangverði þessara afurða í viðkomandi sýslu ár hvert, sbr. 10. gr. ábúðarlaga.

Nú leggur landsdrottinn fram fé til umbóta á jörðinni, og skal þá landskuld hækka, þannig að af framlagi til íbúðarhúsa greiðist sömu vextir og af lánnum hjá byggingarsjóði Búnaðarbanka Íslands, en af framlagi til annarra umbóta sömu vextir og af lánnum ræktunarsjóðs, eins og þessir vextir eru á hverjum tíma.

Jarðarafgjöld skal greiða sýslumönnum á manntalsþingum, ef annað er ekki fram tekið í byggingarbréfi.

Skýlt er erfðaleiguábuanda að greiða árleg iðgjöld af brunabótavirðingu húsa á erfðaleiguþörðum án endurgjalds frá landsdrottni. En kostnað við virðingu á eignum landsdrottins greiðir hann að sínum hluta.

#### 15. gr.

Fyrri málsliður 36. gr. laganna orðist svo:

Ábuandi greiðir leiguliðabót, svo sem fyrir er mælt í ábúðarlögum, 14. gr., og auk þess af fé því, er landsdrottinn hefur greitt til húsabóta og annarra umbóta á jörðinni.

#### 16. gr.

37. gr. laganna orðist svo:

Þurfi að byggja jörð, sem er í erfðaábúð, til bráðabirgða (sbr. 46. gr., 6. lið), fer um upphæð jarðarafgjalds eftir samkomulagi. Hús og önnur mannvirki á jörðinni, sem aðrir eiga, skulu auk þess leigð að minnsta kosti fyrir þeim vöxtum af lánnum, er ber að standa straum af, ella sparisjóðsvesti.

#### 17. gr.

38. gr. laganna orðist svo:

Meðan sama ætt heldur jörðinni, skal afgangið ekki hækka umfram það, er leiðir af hækkun fasteignamats vegna verðbreytinga og framlags ríkissjóðs. Þegar við jörð tekur ný ætt, skal afgangið ákvarðast samkvæmt ákvæðum 35. gr. Þó getur hvor aðili krafizt millimats fasteignamatsnefndar, ef liðin eru þrjú ár eða meira, frá því að síðasta fasteignamat fór fram.

#### 18. gr.

39. gr. laganna orðist svo:

Nú verður jörð fyrir skemmdum, svo að jarðarnytjar rýrna að mun, og fer þá um það samkvæmt 35. gr. ábúðarlaga.

#### 19. gr.

40. gr. laganna orðist svo:

Þegar ábuandaskipti milli ætta verða á jörðum, sem byggðar eru í erfðaábúð, skal fara fram úttekt af lögskipuðum úttektarmönnum, og fer um það samkvæmt ákvæðum 13., 50. og 53. gr. ábúðarlaganna.

#### 20. gr.

43. gr. laganna orðist svo:

Heimilt er ábuendum á þeim jörðum, sem eru í erfðaábúð, að skipta þeim milli barna sinna. Skal erfðaábuandi tilkynna það landsdrottni og leita samþykkis hans á skiptingunni.

Tryggt skal, að hvert býli hafi að minnsta kosti þá lágmarksstærð, er nægi til framfærslu meðalfjölskyldu (sbr. 14. gr. laga nr. 48/1957) að dómi nýbýlastjórnar, enda samþykki hún skiptinguna. Við skipti skal ekki skerða tún heimajarðar, ef

unnt er (sbr. 28. gr. laga nr. 48/1957), og að öðru leyti fer um skiptinguna samkvæmt ákvæðum þeirra laga.

Leigumáli á úrskiptu býli skal ákveðinn samkvæmt ákvæðum 35. gr. þessara laga.

Ef búrekstraraðstaða á heimajörðinni breytist verulega við slíka skiptingu, getur ábúandi krafizt endurskoðunar á leigumála jarðarinnar að undangengnu mati úttektarmanna.

#### 21. gr.

44. gr. laganna orðist svo:

Nú þykir hreppsnefnd eða sýslunefnd ástæða til að skipta jörð, sem byggð er í erfðaábúð, og skulu þá þessir aðilar snúa sér til nýbýlanefndar viðkomandi sýslu, sem skal rannsaka allar aðstæður og gefur viðkomandi aðilum rökstutt álit um málið. Að svo búnu getur sýslunefnd eða hreppsnefnd, ef þeim þykir ástæða til, sent álit nýbýlanefndar og tillögur sínar um skiptingu jarðarinnar til nýbýla-stjórnar ríkisins.

Verði skipti ákveðin á jörðinni, skulu þau fram fara samkvæmt ákvæðum 43. gr., eftir því sem við getur átt.

Ábúandi á rétt á því, að ættingjar hans, er hann kys til, sitji fyrir ábúð á hinu úrskipta landi.

Nú taka aðrir, ábúanda óskyldir, ábúð á hinu úrskipta landi, og skal þá sá, er hefur ábúð á jörðinni, og samerfingjar hans fá fullar bætur fyrir það, sem hið úrskipta land hefur hækkað í verði fyrir atbeina ættar hans, en taka skal tillit til eðlilegrar fyrningar á jarðabótum.

Um lækjun á jarðarleigu hans í þessu sambandi gilda ákvæði síðustu málsgr. 43. gr.

Aldrei má það land, sem hann hefur eftir, vera minna virði en land jarðarinnar var, þegar hans ætt tók við jörðinni, nema landeigandi og ábúandi samþykki.

Einnig skal ábúandi fá hæfilegar bætur, ef svo mikið er tekið af landi jarðarinnar, að það land, sem eftir er, samsvarar eigi þeim húsum, sem byggð hafa verið á jörðinni, enda hafi þau samsvarað heilbrigðum búrekstri á jörðinni allri.

Um byggingu þeirra jarða, er verða til við skiptingu eftir þessari grein, fer eftir fyrir mælum 35., 38. og 46. gr., 9. lið. Þó skulu ákvæði 43. gr. gilda um þá jarðarhluta, sem ráðstafað er á þennan hátt innan ættar ábúanda.

#### 22. gr.

45. gr. laganna orðist svo:

Heimilt er ábúendum þeirra jarða, sem byggðar eru eftir lögum þessum, að taka lán með veði í jörðinni til varanlegra húsabóta og annarra umbóta á jörðinni í byggingarsjóði Búnaðarbanka Íslands og Ræktunarsjóði Íslands samkvæmt þeim reglum, er um slík lán gilda á hverjum tíma.

Beiðni um veðleyfi skulu fylgja teikningar, samþykktar af Teiknistofu landbúnaðarins, áritaðar yfirlýsingu úttektarmanna viðkomandi hrepps, að byggingarnar séu við hæfi, miðað við hagfelldan búrekstur á jörðinni.

Sé um jarðabætur að ræða, skal lögð fram með beiðninni yfirlýsing héraðsráðunautar um, að framkvæmdin sé nauðsynleg og líkleg til að stuðla að aukinni arðgæfni í búrekstri á jörðinni.

Jarðeignadeild ríkisins getur krafizt þess af veðleyfisbeiðanda, að hann leggi fram ábyrgð hreppsnefndar hlutaðeigandi hrepps fyrir því, að lán það, er leiguliði tekur með veði í jörðinni, verði eingöngu notað til þeirra umbóta, er úttektarmenn og héraðsráðunautur telja hagkvæmar og nauðsynlegar fyrir búrekstur á jörðinni.

#### 23. gr.

Töluliður 2 í 46. gr. laganna orðist svo:

Erfðaréttur erfist til barna þess hjónanna, sem erfðaábúðarréttinn stofnaði eða erfði, og ganga skilgetin börn fyrir óskilgetnum, og á sama hátt fá kjörbörn erfðaábúðarrétt, sbr. 19. gr.

24. gr.

Fyrirsögn XI. kafla laganna verði:

Um sölu þjóðjarða og kirkjujarða, og 47. gr. orðist svo:

Ábúendur þjóð- og kirkjujarða og annarra opinberra stofnana og sjóða. — nema ákvæði gjafabréfa og skipulagsskráa mæli gegn því, — sem hafa fengið erfða- eða lífstiðarábúð á jörðum sínum, hafa rétt til að fá ábúðarjarðir sínar keyptar, ef þeir, eftir því sem við á, fullnægja ákvæðum 1. gr. og auk þess eftirtöldum skilyrðum:

1. Hafa búíð á jörðinni minnst 3 ár.
2. Gefa út við undirskrift kaupsamnings skuldbindingu um að gera jörðina að ættaróðali og leggja fram nauðsynleg skilríki þar að lútandi.
3. Fyrir liggja yfirlýsing hlutaðeigandi hreppsnefndar um, að ábúandi hafi setið jörðina vel og að hreppsnefndin mæli með, að hann fái jörðina keypta. Þó getur hann skotið þeirri umsögn til sýslunefndar.

Ákvæði þessarar greinar taka þó ekki til jarða, sem þegar eru ákveðnar sem bústaðir embættismanna eða til annarrar opinberrar notkunar, svo og þeirra jarða, er að dómi Búnaðarfélags Íslands eða Landnáms ríkisins, að fengnum tillögum viðkomandi sýslunefndar og aðliggjandi bæjarfélaga, teljast líklegar til opinberra nota eða skiptingar í náinni framtíð.

Námuréttindi á þjóð- og kirkjujörðum skulu undanskilin sölu og sömuleiðis vatns- og jarðhitaréttindi umfram heimilisþörf ásamt nauðsynlegri aðstöðu til að hagnýta þau réttindi.

25. gr.

49. gr. laganna orðist svo:

Jarðir, sem seldar eru samkvæmt 47. gr., skulu seldar fyrir fasteignamatsverð að viðbættu álagi og framlögum þeim, er ríkið kann að hafa lagt til umbóta á jörðinni, eftir að fasteignamat fór fram, en að frádregnu fasteignamatsverði þess, sem ábúandi kann að eiga í jörðinni, er salan fer fram.

Nú fylgir jörð, sem selja á samkvæmt 47. gr., veiðiréttur, er gefur eða líkur eru til að gefi leigutekjur, sem um munar, og er þá jarðareiganda heimilt að fá hann sérmetinn af dómkvóddum mönnum, og kemur það mat til viðbótar fasteignamatsverði, að svo miklu leyti sem veiðirétturinn kann að verða hærra metinn heldur en í gildandi fasteignamati.

Híð sama skal gilda, vilji ríkissjóður neyta forkaupsréttar, eftir að jörð hefur verið gerð að ættaróðali.

Jarðarverðið greiðist að fullu við afsal.

Fari sala fram á jörðum þessum, eftir að þær eru gerðar að ættaróðulum, á ríkissjóður forkaupsrétt á þeim fyrir fasteignamatsverð.

26. gr.

51. gr. laganna orðist svo:

Um þau atriði, er lúta að afhendingu og úttekt jarða og ekki er sérstaklega kveðið á um í lögum þessum, skal fara eftir ákvæðum ábúðarlaganna. Sama gildir um önnur atriði, sem ekki er sagt fyrir um á annan veg í lögum þessum.

27. gr.

52. gr. laganna orðist svo:

Brot gegn lögum þessum varða sektum frá 500—10000 kr.

28. gr.

53. gr. laganna orðist svo:

Með lögum þessum eru úr gildi numin lög nr. 4 26. febr. 1946, lög nr. 16 22. febr. 1950 og lög nr. 4 14. marz 1955 svo og önnur lagaákvæði, er koma í bága við lög þessi.

29. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

30. gr.

Þegar lög þessi hafa hlotið staðfestingu, skal fella ákvæði þeirra inn í meginmál laga nr. 116 30. des. 1943, og gefa lögin út svo breytt.

Fyrirsögn laganna verði: Lög um ættaróðul, ættarjarðir, erfðaábúð og sölu þjóð- og kirkjujarða.

Greinargerð.

Frumvarp þetta er flutt að beiðni landbúnaðarráðherra. Einstakir nefndarmenn og nefndin í heild hefur óbundna afstöðu til málsins.

Frumvarpinu fylgdu eftirfarandi skýringar við einstakar greinar og nefndarálit milliþinganefndar.

Skýringar við einstakar greinar.

Um 1. grein.

Breyting sú, sem lagt er til að gerð sé á þessari grein, felur í sér nokkra rýmkun á því, hverjar veðskuldir megi hvíla á jörð, sem gera á að ættaróðali. Þó að veðdeildarlán í Búnaðarbanka Íslands og lán tekin í raforkusjóði hvíli á jörð, sem gera á að ættaróðali, er ekki eðlilegt, að þau hindri, að jörð verði gerð að óðali, þar sem þau lán eru veitt til eða í sambandi við uppbyggingu og framkvæmdir, sem miða að því að gera jörðina búhæfari og öruggari í rekstri.

Um 2. grein.

Greinin helzt óbreytt eins og hún er í gildandi lögum.

Um 3. grein.

Greinin er efnislega um öll aðalatriði óbreytt. Hins vegar eru sett inn í greinina nokkru fyllri og ákveðnari ákvæði um skrásetningu ættaróðala og um það, hverjar upplýsingar skuli skrásettar varðandi jörðina sjálfa í óðalsréttarsamningi.

Þá þótti eðlilegt, að samrit óðalsréttarsamnings verði sent Búnaðarfélagi Íslands, samhliða sem því er tilkynnt, að jörðin hafi hlotið óðalsréttindi.

Þá er gert ráð fyrir því, að Búnaðarfélag Íslands geri fyrirmynd í samráði við landbúnaðarráðuneytið um, hvernig óðalsréttarsamningur skuli gerður.

Misbrestur mun hafa verið á því fram að þessu, að Búnaðarfélagi Íslands hafi verið tilkynnt um þær jarðir, sem gerðar hafa verið að ættaróðulum, og því er ætlað til, að ríkara verði eftir því gengið, að skrásetningu verði komið í lag.

Um 4. grein.

Greinin er óbreytt eins og í gildandi lögum.

Um 5.—9. grein.

Þessar greinar eru óbreyttar, eins og þær eru í gildandi lögum.

Um 10. grein.

Felld eru niður ákvæði um þær fylgifyrurphæðir, sem urðu til samkvæmt 17. grein jarðræktarlaga frá 1936, þar sem þau ákvæði um fylgifyrur eru þegar úr lögum numin með ákvæðum nýrri jarðræktarlaga, nr. 45 frá 17. maí 1950.

Um 11. grein.

Það þótti rétt að ákveða nokkru nánar um framkvæmd þess, ef óðalsjörð kemur til skipta í tvö eða fleiri býli innan ættar.

Samkvæmt lögum nr. 48/1957 er svo ákveðið, að eigi má skerða tún jarðar, sem lætur af hendi land til nýbýlastofnunar, niður fyrir 10 ha, og við framkvæmd þeirra laga hefur jafnan verið reynt að skerða ræktað land aðaljarðarinnar sem

minnst, þó að ræktun jarðar sé komin yfir 10 ha. Þykir rétt, að þeirri reglu sé haldið, einnig um skiptingu óðalsjarða.

Hið sama gildir um hlunnindi, að ekki þykir rétt, að svo langt sé gengið í skiptum á þeim, að hver úrskiptur hlutur hlunninda verði það lítill, að það þykir ekki svara kostnaði að nytja hann sérstakan. Með tilliti til þess er ákvæðið sett, að upphaflega óðalið haldi minnst  $\frac{1}{2}$  hlunninda, komi þau til skipta.

Hins vegar þótti eðlilegast, að um rekaréttindi færi eftir því fjörumáli, sem hver jarðanna fær við skiptin.

#### Um 12. grein.

Með lögum nr. 16 22. febr. 1950 var gerð sú breyting, að rýmkaðar voru láns- og veðsetningarheimildir. Er þeim ákvæðum haldið hér, með þeim viðauka þó, að að heimilar séu einnig lántökur og veðsetning í veðdeild Búnaðarbanka Íslands og raforkusjóði. Þessi rýmkun lánaákvæðanna er nauðsynleg, til þess að þessar jarðir verði ekki verr settar en einstaklingseignarjarðir, að því er tekur til uppbyggingar og arðgæfra endurbóta, sem slík lán eru veitt til. Lánafjárhæðir og að hvaða marki megi veðbinda fyrir þessum lánnum er ætlað til að fylgi lánareglum þessara sjóða á hverjum tíma.

Síðari málsgrein greinarinnar er færð til samræmis við þær kröfur, sem gilda á hverjum tíma í lánareglum viðkomandi sjóða.

#### Um 13. grein.

Greinin er óbreytt, eins og hún er í gildandi lögum.

#### Um 14. grein.

Breyting er gerð við 7. málsgrein 14. greinar. Í henni felst það eitt, að ágreiningur falli undir úrskurð yfirúttektardóms, sem gert er ráð fyrir í frumvarpi því til ábúðarlaga, sem nefndin hefur þegar afhent til landbúnaðarráðherra. Þar er gert ráð fyrir, að kvaddir séu til sérfróðir meðdómendur, ef ástæða þykir til, og þykir því ekki nauðsyn, að í þessum lögum sé ákvæði um sérstaka skipun í dóm-inn, að því er tekur til þess ágreinings, er hér um ræðir.

#### Um 15. og 16. grein.

Báðar þessar greinar eru óbreyttar frá því, sem þær eru í núgildandi lögum.

#### Um 17. og 18. grein.

Þessar greinar eru ekki breyttar frá því, sem þær eru í gildandi lögum.

#### Um 19. grein.

Breyting sú, sem gerð er á b-lið þessarar greinar, er sú, að óðalsréttarhafi gefi út yfirlýsingu um, að kjörbörn fái óðalsrétt. Með því ætti að vera tryggt, að eigi risi ágreiningur um, að ættleiðingunni fylgi einnig þessi réttur.

#### Um 20. grein.

Efnisbreytingar eru ekki gerðar á grein þessari. Fyrri málsgreinin er óbreytt úr lögnum, og síðari málsgreinin er sú breyting eða viðauki, sem við hana var gerður með lögum nr. 4 14. marz 1955.

#### Um 21.—24. grein.

Engar breytingartillögur eru gerðar við þessar greinar, sem því halda sér óbreyttar, eins og þær eru í gildandi lögum.

#### Um 25. grein.

Greinin helzt óbreytt, eins og hún er í gildandi lögum.

#### Um 26. grein.

Greinin er tekin upp í heild með þeim áorðnu breytingum, sem við hana voru gerðar með lögum nr. 16 22. febr. 1950.



Um 27. grein.

Greinin er hér tekin upp í heild ásamt með þeim áorðnu breytingum, sem við hana eru gerðar með lögum nr. 4 frá 14. marz 1955 og lögum nr. 16 22. febr. 1950.

Um 28. grein.

Greinin haldist óbreytt, eins og hún er í gildandi lögum.

Um 29. grein.

Tveir fyrstu málsliðir greinarinnar eru teknir upp óbreyttir, eins og þeir eru í lögum nr. 4 frá 14. marz 1955. Hinn hluti greinarinnar er óbreyttur. Gildandi ákvæði þessarar greinar eru hér tekin upp í heild úr lögum nr. 116/1943 og lögum nr. 14/1955.

Um 30.—32. grein.

Þessum greinum hefur ekki verið breytt í frumvarpinu frá því, sem þær eru í gildandi lögum.

Um 33. grein.

Þessari grein er breytt, sérstaklega með tilliti til þess, að skráningu ættarjarða verði komið í betra horf, því að eins og skýrt er frá í nefndarálitinu, þá eru 9 sýslur, sem enga tilkynningu hafa sent Búnaðarfélagi Íslands um, hverjar jarðir séu ættarjarðir í viðkomandi sýslum.

Það ætti að vera yfirleitt auðveldast fyrir hreppstjóra að afla þeirra upplýsinga, sem nauðsynlegar eru, til þess að skráning verði gerð. Er því tekið upp það ákvæði, að þeir skuli annast skráningu og gera lýsingu af viðkomandi jörðum og fá staðfestingu jarðareiganda á bæði skráningu jarðarinnar og lýsingu hennar, þegar hún er skrásett. Gert er ráð fyrir, að þetta sé fært í virðingar- og úttektarbækur viðkomandi hrepps. Er gert ráð fyrir, að jarðarlýsing sé gerð á eyðublöðum í formi, sem Búnaðarfélag Íslands lætur gera, enda sé um það haft samráð við landbúnaðarráðuneytið.

Þá er það gert að skyldu, að þess sé getið í afsals- og veðmálabókum, ef jörð er ættarjörð, því að nauðsynlegt er, að fram komi á veðbókarvottorðum, ef jörð er ættarjörð.

Um 34. grein.

Í breytingu þeirri, sem gerð er við þessa grein, felst sú undantekning, að heimild er veitt að byggja jarðir, sem eru í almannæign, í lífstíðarábúð, ef viðtakandi óskar sérstaklega eftir því. Þetta er gert með tilliti til að fyrirbyggja, að synja þurfi hæfum aðila, er vill taka jörðina í ábúð, af þeim ástæðum einum, að hann óskar ekki, að ábúðarréttindi hans falli undir ábúðarlög.

Um 35. grein.

Frá því hin fyrstu erfðaábúðarlög voru sett, hefur verið haldið því ákvæði, að landskuld skuli vera á erfðaábúðarjörðum 3% af fasteignamati lands og jarðarhúsa að viðbættu álagi, sem kann að fylgja jörð, og leigur af kúgildum, reiknað með sömu prósenttölu af verðlagsskrárverði.

Í framkvæmd hefur þetta orðið þannig, að afgjaldið er fastbundin fjárhæð, eins og hún reiknast samkvæmt þessu, þegar ábúðarsamningur er gerður. Sú breyting, sem hér er gerð, felst í því, að landskuld og leigur skulu ákveðast í friðu og miðast við það magn búfjárafurða eða tölu búfjár, er að verðgildi nemur 3% af fasteignamati jarðar og húsa svo og álagi, enn fremur sama prósenttala af verðlagsskrárverði kúgilda.

Afgjaldið greiðist í peningum eftir verðlagsskrárverði hvers fardagaárs eða gangverði í viðkomandi sýslu. Áhrif verðlagsbreytingar verka því á þann hátt, að landsdrottinn fær eðlilega hlutdeild, ef verðlag hækkar á afurðum þeim, er jörðin gefur af sér, og ábúandinn fær tryggingu gegn því að þurfa að svara óeðlilega hárrí peningagreiðslu í landskuld, ef framleiðsla sú, er jörðin gefur, verðfellur.

Eðlilegt þykir, að af beinum framlögum landsdrottins til umbóta á jörðinni sé svarað sömu vöxtum, er greiddir verða af þeim lánum, sem veitt eru til viðkomandi framkvæmda.

Um 36. grein.

Breytingin felst í því, að áskilið er, að leiguliðabót greiðist einnig af framlögum þess opinbera, sem beint eru lögð fram af því til annarrar mannvirkjagerðar á jörðinni en húsabótanna.

Um 37. grein.

Þar sem það er ekki í öllum tilfellum sýslumaður, sem sér um byggingu viðkomandi jarða, þá er upphafi greinarinnar breytt og ákvæðið nær til allra erfða-ábúðarjarða, er ráðstafa þarf til bráðabirgða, og þykir ekki eðlilegt í því sambandi að binda, hvert afgangur skuli vera, því að ávinningur getur verið, að jörð sé setin og nytjuð, meðan hún ekki kemst í varanlega erfðaábúð aftur.

Að öðru leyti er greinin óbreytt.

Um 38. grein.

Á þessari grein er sú ein breyting gerð, sem leiðir af þeirri breytingu, sem gerð er á 35. grein.

Um 39. grein.

Þar sem um þessi atriði eru ýtarleg ákvæði sett í frumvarpi til nýrra ábúðarlaga, þykir sjálfsgagt, að um mat og breytingar á afgangi undir þeim kringumstæðum, er greinin gerir ráð fyrir, fari eftir 35. grein ábúðarlaga.

Um 40. grein.

Það þykir ekki ástæða til annars en að úttekt fari fram samkvæmt ákvæðum ábúðarlaga, þar sem í frumvarpi til nýrra ábúðarlaga hafa verið tekin upp fyllri ákvæði en verið hafa um úttektir á jörðum.

Um 41. og 42. grein.

Þessar greinar haldast óbreyttar, eins og þær eru í gildandi lögum.

Um 43. grein.

Breytingar þær, sem gerðar eru á þessari grein, eru afleiðing þess, að lögin nr. 48/1957, um landnám, ræktun og byggingar í sveitum, kveða á um, hvernig stofnun lögbýlisjarða og skipting jarða fer fram. Þykir því ekki ástæða til sérákvæða um það, með hverjum hætti skipting skal gerð, og eðlilegt, að nýbýlastjórn samþykki skiptinguna eins og aðrar skiptingar lögbýlisjarða, enda sé leigumáli ákveðinn samkvæmt ákvæðum 35. greinar þessara laga.

Um 44. grein.

Hið sama gildir um 44. grein og 43. grein. Henni er breytt með tilliti til nýrra ákvæða laganna nr. 48/1957, þar sem vænta má, að öll uppbygging býla á grundvelli ákvæða þessara greinar komi til að falla undir fjárhagsaðstoðarákvæði landnámslaganna og er því háð því, að Landnám ríkisins geri eða samþykki skipulagstíllögur um stofnun býlanna. Er því gert ráð fyrir, að frumathugun sé gerð af nýbýlanefndum, en formenn þeirra eru héraðsráðunautar, hver í sínu umdæmi.

Um 45. grein.

Upphaf greinarinnar, þ. e. a. s. fyrsta málsgrein hennar, er óbreytt frá því, sem hún er í lögum nr. 16 22. febr. 1950.

Sett eru skilyrði fyrir veðleyfisveitingu, að teikningar séu samþykktar af Teiknistofu landbúnaðarins og staðfestar af úttektarmönnum, að þær séu við hæfi, en sé um aðrar framkvæmdir að ræða, skal leyfisbeiðni fylgja umsögn héraðsráðunautar um nauðsyn framkvæmdarinnar.

Þá þykir ástæða til, að hreppsnefnd tryggji, að lán það, er leiguliði tekur með veði í jörðinni, gangi til þeirra umbóta, sem veðleyfi er veitt til að framkvæma.

Um 46. grein.

Sú ein breyting er í greininni gerð, að 2. liður er færður til samræmis við breytt ákvæði 19. greinar.

Um 47. grein.

Þar sem XI. kafli í núgildandi lögum er því nær samhljóða lögum nr. 4 26. febr. 1946, um sölu þjóðjarða og kirkjujarða, þá er meginmál þeirra laga með nokkrum breytingum tekið inn í þetta frumvarp og fyrirsögn kaflans breytt í samræmi við það. Mundu þau lög því falla úr gildi að því gerðu.

47. grein er tekin óbreytt upp úr lögum nr. 4 26. febr. 1946.

Um 48. grein.

Meginmál greinarinnar er samhljóða 2. grein laga nr. 4 26. febr. 1946, að jarðirnar skuli selja fyrir fasteignamatsverð að viðbættu álagi, en þeim ákvæðum við bætt, að hafi landsdrottinn lagt fram fé til umbóta, bætist fjárhæð þess við kaupverðið, en frá skal dreginn eignarhluti ábúanda, er kann að felast í fasteignamatsverði. Séu sérstaklega arðgæf hlunnindi, sem gefið hafa leigutekjur, sem um munar, getur landsdrottinn látið meta, að hve miklu leyti jarðarverð á að hækka þeirra vegna.

Gagnkvæm ákvæði eru sett, vilji rikissjóður síðar neyta forkaupsréttar.

Um 49. og 50. grein.

Greinarnar eru óbreyttar, eins og þær eru í gildandi erfðaábúðarlögum.

Um 51. grein.

Það eru tekin af tvímæli um það í 2. málsgrein greinarinnar, að ákvæði ábúðarlaga gilda um öll þau atriði, sem ekki er sagt fyrir á annan veg í frumvarpi þessu.

Um 52. og 53. grein.

Þarfnast ekki skýringa.

#### Nefndarálit.

Endurskoðun sú, sem hér liggur fyrir, á lögum nr. 116 30. des. 1943, um ættaróðul og erfðaábúð, er framkvæmd af ábúðarlaganefnd samkvæmt því, sem fyrir var mælt í þingsályktunartillögu sameinaðs Alþingis frá 4. maí 1959 og fyrir nefndina var lagt með bréfi landbúnaðarráðherra, dags. 21. maí 1959.

Lög um ættaróðul og erfðaábúð tóku gildi í árslok 1943, og er því sú reynsla, sem fengin er af framkvæmd þeirra, eigi svo mikil, að fyllilega verði um það dæmt, hver áhrif þau kunni að hafa í ábúðar- og jarðeignamálum hér á landi.

Breytingar eru gerðar á lögnum af Alþingi, fyrst með lögum nr. 16 22. febr. 1950 og aftur með lögum nr. 4 14. marz 1955, og einnig er með lögum nr. 4 26. febr. 1946 breytt ákvæðum XI. kafla laganna um sölu jarða í erfðaábúð, þar sem þau lög eru um sölu þjóð- og kirkjujarða, sem taka einnig til þeirra jarða í eign hins opinbera, er leigðar hafa verið á erfðaábúð.

Við athugun þeirra laga og með hliðsjón af hinum beinu tengslum þeirra við erfðaábúðarlögin varð því að ráði að fella þau inn í erfðaábúðarlögin, og er svo gert í meðfylgjandi frumvarpi.

Tillögur þær til breytinga, sem hér eru gerðar við lögin, hafa ekki í för með sér breytingu á þeim grundvallarsjónarmiðum, sem þessi löggjöf var reist á í byrjun.

Eftir aldamótin eða frá 1906 er tekin upp sú stefna að styðja að aukinni sjálfsábúð í landinu. Með eflingu sjálfsábúðarinnar kom í ljós, að umbætur urðu meiri

á þessum jörðum heldur en á þeim, er voru í leiguábúð. Hins vegar skapaðist nýtt vandamál í sambandi við ábúðarskipti milli ætliða, erfiðleikar fyrir afkomanda að taka við sjálfsábúðinni og leysa út meðarfa sína. Þessu fylgdi aftur, að jarðirnar eru seldar hæstþjóðanda utan ættar, og við það fluttist fjármagnið oftast burt úr viðkomandi sveit, sem í jörðina hafði verið lagt. Sjálfsábúðin ein saman reyndist ekki þess megnug að tryggja það, að jarðirnar héldust í ættum í fleiri ætliði.

Með því að grundvalla óðalsrétt, taka upp sérréttindi ættarjarða og ákveða, að opinberar eignir séu leigðar í erfðaábúð, er tilraun gerð til að treysta ættartengsl kynslóðanna við jarðir þær, er falla undir þessi ábúðarform. Þá er og að því stefnt að fyrirbyggja, að jarðir séu seldar innan ættar við verði, sem liggur yfir búrekstrargildi þeirra á hverjum tíma.

Það sjónarmið liggur til grundvallar óðalsréttarhugtaki laganna, að jörðin verði ekki einkaeign einstaks aðila, heldur sjálfseignarstofnun í ævarandi umráðum þeirrar ættar, er óðalsréttinn hefur að lögum.

Það er ljóst, að eftir aðeins hálfan annan áratug er ekki að fullu komið í ljós, hver árangur verður af framkvæmd laganna. Enn þá eru það ekki margar sjálfs eignarjarðir, sem gerðar hafa verið að óðalsjörðum. Þegar jarðir hafa verið seldar úr opinberri eign til ábúenda eftir þjóðjarðasölulögum frá 1946, er skylda að gera þær að óðalsjörðum. Með þeim hætti hafa því óðalsjarðir grundvallast á þessu tímabili. Skrásetning þessara ættaróðala á að fara fram, þegar salan er þinglesin. Nokkuð mun á það bresta, að Búnaðarfélagi Íslands hafi verið tilkynnt, er jarðir verða að óðulum með þessum hætti. Í fjórum sýslum er ekkert ættaróðal skráð, og í níu sýslum er engin jörð skráð sem ættarjörð. Samkvæmt skráningu Búnaðarfélags Íslands hefur félagið fengið tilkynningu um 79 ættaróðul og 234 ættarjarðir. Munu ættarjarðir vera vantaldar, því að í öllum sýslum eru einhverjar jarðir, sem haldizt hafa í ætt 75 ár eða lengur.

Jarðeignir hins opinbera hafa verið settar í erfðaábúð á undanfórnum árum í samræmi við ákvæði laganna.

Ábúðarumráðum er þannig farið á jarðeignum ríkisins árið 1959:

Jarðir leigðar í erfðaábúð .....	220
Jarðir leigðar í lífstíðarábúð .....	420
Jarðir leigðar í lausri leigu .....	78
Jarðir í eyði .....	173
Jarðir í óvissri leigu .....	26

Samtals: 917

Við endurskoðun laganna hafa fyrst og fremst verið teknir til athugunar ágallar, er fram hafa komið við framkvæmd laganna. Í öðru lagi er samræmi komið á, að því er viðkemur ákvæðum nýrra laga, svo sem lög nr. 48/1957 og lög nr. 4/1946, og felldar inn þær breytingar, sem gerðar hafa verið á lögum sjálfum 1950 og 1955.

Þar sem breytingar þær, sem hér eru lagðar til, eru meira samræming heldur en grundvallarbreytingar, þótti ekki ástæða til að endursema lög in í heild, og er því frumvarpið byggt upp sem frumvarp til breytinga á hinum eldri lögum, en gert ráð fyrir því með bráðabirgðaákvæðum, að þær skuli felldar inn í lög in frá 1943 og þau gefin út í heild, eins og þau verða, eftir að breytingar hafa verið samþykktar, og með tilliti til, að inn í þau eru felld þjóðjarðasölulög in frá 1946, þá verði fyrirsögn þeirra: Lög um ættaróðul, ættarjarðir, erfðaábúð og sölu þjóð- og kirkjujarða.

Reykjavík, 29. febrúar 1960.

Jón Sigurðsson.

Pálmi Einarsson.

Ágúst Þorvaldsson.